

Ślebodziński, W.

Zmarli Członkowie : Ś. p. Władysław Nikliborc (1899-1948) [nekrolog]

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 41, 159-163

1948

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Galle należał do ludzi rzetelnych i sumiennych we wszystkich dziedzinach swojej działalności. Jego aktywność nie wyrażała się nigdy agresywnie, jego miarkowany rozsądkiem entuzjazm miał głębokie źródła w miłości sztuki słowa, którą najściślej łączył ze służbą społeczną.

Z. Szmydtowa

Ś. p. Władysław Nikliborc
(1899—1948)

Władysław Michał Nikliborc urodził się dn. 2 stycznia 1899 r. w Wadowicach. Po ukończeniu nauk gimnazjalnych w rodzinnym mieście rozpoczął studium matematyki na Wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. W r. 1922 objął stanowisko asystenta przy katedrze matematyki przy Politechnice Lwowskiej. Dwa lata później uzyskał stopień doktora filozofii Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, a w r. 1927 habilitował się jako docent matematyki na tymże Uniwersytecie. W r. 1931 uzyskał również veniam legendi w zakresie mechaniki teoretycznej na Politechnice. Mianowany w r. 1937 profesorem nadzwyczajnym matematyki Politechniki Warszawskiej, pozostawał na tym stanowisku do wybuchu wojny. Lata wojenne spędził we Lwowie, gdzie aż do chwili zajęcia miasta przez Niemców w r. 1941 pełnił obowiązki profesora matematyki i mechaniki teoretycznej w tamtejszych szkołach akademickich. Po uwolnieniu kraju spod okupacji niemieckiej powrócił w r. 1945 na stanowisko profesora Politechniki Warszawskiej, a w r. 1947 został mianowany profesorem zwyczajnym matematyki Uniwersytetu Warszawskiego. Przedwczesna śmierć, która nastąpiła dn. 1 marca 1948 r., nie pozwoliła mu niestety rozwinąć w całej pełni działalności na tym stanowisku.

Władysław Nikliborc spędził dwa lata na studiach w Uniwersytecie lipskim jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej (1928/29) i Fundacji Rockfellera (1930/31). W r. 1938 został powołany na członka korespondenta, a w r. 1946 na członka zwyczajnego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W tym ostatnim roku został również członkiem-koresponden-

tem Polskiej Akademii Umiejętności. W r. 1947 wszedł w skład Zarządu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Działalność naukowa W. Nikliborca poświęcona była klasycznym zagadnieniom analizy, mechaniki teoretycznej i hydrodynamiki. Połączenie wybitnego talentu z niezwykle wytrzymałością i zręcznością w posługiwaniu się aparatem rachunkowym umożliwiło mu uzyskanie wielu ciekawych i ważnych wyników w dziedzinach, które od lat były przedmiotem licznych prac spod pióra najwybitniejszych nieraz uczonych.

W pierwszym okresie swej twórczej pracy naukowej (1924—1929) interesował się dwiema gałęziami nauk matematycznych, a mianowicie teorią równań różniczkowych i teorią funkcji hyperharmonicznych. Z uzyskanych wyników na pierwszym miejscu wymienić należy dowód twierdzenia o istnieniu rozwiązania nieograniczenie całkowalnego układu równań o różniczkach zupełnych. Wartość jego rezultatu polega na fakcie, iż — po raz pierwszy — dał nam dowód bezpośredni, tj. bez sprowadzania do układu zwyczajnych równań różniczkowych, i że autor uzyskał go przyjmując założenia znacznie skromniejsze niż jego poprzednicy, jak np. L. Bieberbach. W ostatnich latach (1937—1946) metoda Nikliborca została z pożytkiem zastosowana do pokrewnych zagadnień przez belgijskiego matematyka R. Germy i innych. Drugi ważny wynik z tego okresu należy do teorii funkcji zwanych hyperharmonicznymi lub biharmonicznymi. Nazwą tą obejmujemy funkcje, będące częścią rzeczywistą i urojoną funkcji analitycznej o dwóch zmiennych zespolonych. Teoria tych funkcji jest bez porównania trudniejsza od teorii funkcji harmonicznych, ponieważ muszą one spełniać cztery równania o pochodnych cząstkowych. Tym się tłumaczy fakt, iż w literaturze światowej istniały tylko dwie prace Poincaré'go poświęcone temu przedmiotowi. Nikliborcowi udało się w sposób bardzo zręczny pokonać trudności zagadnienia dzięki wprowadzeniu tzw. spólrzędnych hypersfeoidalnych, przez co liczba wspomnianych równań została zredukowana do trzech. Pozwoliło mu to sformułować zagadnienia Dirichleta dla funkcji hyperharmonicznych i udowodnić o nich podstawowe twierdzenia.

Jak wspomniano wyżej, lata 1928/29 i 1930/31 spędził W. Nikliborc w Lipsku. Na tamtejszym Uniwersytecie działał wówczas jeden z najwybitniejszych matematyków polskich, L. Lich-

tenstein, kontynuator dzieła Laplace'a, Liapunowa i Poincaré'go w teorii figur równowagi w hydrodynamice i w związanych z nią teoriach kosmogonicznych. Piękno metod Lichtensteina skierowało zainteresowania Nikliborca ku tej tak trudnej gałęzi matematyki. Rozpoczął się w ten sposób nowy okres jego pracy naukowej, trwający od r. 1929 do r. 1935. Dorzucił on do dorobku naukowego Nikliborca sześć prac zawierających kilka ważnych wyników. W jednej z nich rozszerzył on znacznie zakres stosowalności pewnej nierówności Poincaré'go odnoszącej się do jednorodnej cieczy wirującej dokoła osi, w innych zajmował się tzw. spłaszczeniem figury równowagi takiej cieczy. Pierwszy rezultat o tym spłaszczeniu uzyskał S. Mazurkiewicz, podając w r. 1926 ograniczenie, któremu ono podlega, a wynik jego udoskonalił nieco U. Crudeli. Ograniczenia określone przez obu tych matematyków były jednak liczbami dość dużymi, podczas gdy w znanych z obserwacji przypadkach spłaszczenie nie przekraczało liczby 1. Posługując się bardzo pomysłową metodą zdołał Nikliborc uzyskać wynik bez porównania lepszy, a ten jego rezultat był wysoko ceniony zarówno przez Lichtensteina jak i przez innych matematyków.

W r. 1936 rozpoczął się trzeci i ostatni okres działalności naukowej Nikliborca trwający aż do jego przedwczesnej śmierci, a poświęcony sławnemu zagadnieniu trzech ciał. Trzeba było wielkiej odwagi naukowej i wielkiej wiary w swe siły twórcze, ażeby skierować swe zainteresowania ku dziedzinie, w której od stu z górą lat pracowali uczeni tej rangi co Lagrange, Laplace, Jacobi, Poincaré obok wielu innych, mniej lub więcej wybitnych. Wielka wytrwałość, która nie opuszczała Zmarłego nawet w najcięższych latach okupacji, w połączeniu z wybitnym talentem, pozwoliła mu uzyskać doniosłe wyniki przedstawiane na posiedzeniach Polskiego Towarzystwa Matematycznego i na Zjazdach matematycznych. Wyniki te miały wejść w skład dzieła o problemacie trzech ciał, dzieła, które miało się ukazać w wydawnictwie pt. „Monografie Matematyczne“. Niestety, większość tych wyników pozostała w rękopisie, którego przygotowanie do druku nastęrcza poważne trudności. Opublikować zdołał Zmarły jedynie dwie prace, które ukazały się w r. 1939 w czasopiśmie „Studia Mathematica“. Aczkolwiek jest to tylko drobna część dzieła, pozwala ona mimo to poznać zastosowanie metody i ich

pomysłowość. Artykuły te zawierają nadto podstawowe wzory, które niewątpliwie oddadzą wielkie usługi w dalszych badaniach tego trudnego i ważnego zagadnienia.

W. Nikliborc był także wraz z H. Steinhausem autorem zbioru zadań z rachunku różniczkowego, a wspólnie z W. Stożkiem autorem siedmiu doskonałych podręczników matematyki dla szkół średnich. W rękopisie pozostał gruntowny podręcznik z zakresu równań różniczkowych, jakiego brak w polskiej literaturze naukowej daje się silnie odczuwać.

Szczegółowa ocena działalności naukowej W. Nikliborca ukazała się w I t. czasopisma „Colloquium Mathematicum“ (str. 322—390).

Spis prac Władysława Nikliborca:

Skróty: CR — Comptes Rendus hebdomadaires des séances de l'Académie des Sciences (Paris), FM — Fundamenta Mathematicae, MZ — Mathematische Zeitschrift, SM — Studia Mathematica, WM — Wiadomości Matematyczne.

1) Nowy dowód twierdzenia o istnieniu całek równań różniczkowych zwyczajnych, WM 29 (1924), s. 39—45; 2) O zastosowaniu zasadniczego twierdzenia Cauchy'ego o istnieniu rozwiązań równań różniczkowych zwyczajnych do zagadnień na wartości brzegowe w równaniu $y'' = f(x, y, y')$, Lwów 1924; 3) Sur les fonctions hyperharmoniques, CR 180 (1925), s. 1008—1010, 182 (1926), s. 110—112; 4) Sur les fonctions hyperharmoniques, Annales de la Société Polonaise de Mathématique 5 (1927), s. 63—97; 5) O funkcjach hyperharmonicznycch, Lwów 1927; 6) Sur les suites de fonctions convergentes en moyenne, FM 11 (1928), s. 151—168 (wraz z S. Kaczmarzem); 7) O nowych zagadnieniach rachunku wariacyjnego i zasadzie Hamiltona w dynamice, Księga Pamiątkowa I Polskiego Zjazdu Matematycznego we Lwowie, 7—10 IX. 1927, s. 119—124; 8) Über die obere Schranke der Winkelgeschwindigkeit der Gleichgewichtsfiguren rotierender gravitierender Flüssigkeiten, MZ 30 (1929), s. 787—793; 9) Ein Satz über die Winkelgeschwindigkeit rotierender gravitierender Flüssigkeiten, MZ 31 (1929), s. 366—377; 10) Sur les équations linéaires aux différentielles totales, SM 1 (1929), s. 41—49; 11) Sur l'application de la méthode des approximations successives dans la théorie des équations différentielles, SM 1 (1929), s. 201—209; 12) Über die Differentialsysteme zweiter Ordnung. Sitzungsberichte der Mathematisch-Phys. Klasse der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig 82 (1930), s. 227—242; 13) Zbiór zadań z rachunku różniczkowego, Lwów 1930, 260 str., (wraz z H. Steinhausem); 14) Über die Abplattung der Gleichgewichtsfiguren rotierender gravitierender Flüssigkeiten, MZ 34 (1931), s. 74—90; 15) Eine

Bemerkung über die Volumpotentiale, MZ 35, (1932), s. 625—631; 16) Über die Lage des Schwerpunktes eines ebenen konvexen Bereiches und die Extrema des logarithmischen Flächenpotentials eines konvexen Bereiches, MZ 36 (1932), s. 161—165; 17) Eine Bemerkung über die Volumpotentiale II, MZ 36 (1932), s. 167—170; 18) Über die Niveaukurven logarithmischer Flächenpotentiale, MZ 36 (1933), s. 641—646; 19) Über die Abplattung der Gleichgewichtsfiguren rotierender gravitierender Flüssigkeiten II, MZ 36 (1933), s. 655—676; 20) Sur les potentiels logarithmiques des doubles couches, CR 197 (1933), s. 898—900 (wraz z W. Stożkiem); 21) Über die Grenzwerte des logarithmischen Potentials der Doppelbelegung, FM 22 (1934), s. 109—135 (wraz z W. Stożkiem); 22) Twórczość Leona Lichtensteina w zakresie mechaniki niebios, Mathesis Polska 8 (1933), s. 143—148; 23) Über die Abplattung der Gleichgewichtsfiguren rotierender gravitierender Flüssigkeiten III, SM 5 (1935), s. 111—126; 24) Über das allgemeine Dreikörperproblem, I Mitteilung, SM 8 (1939), s. 28—67; 25) Über das allgemeine Dreikörperproblem, II Mitteilung, SM 8 (1939), s. 92—128.

W. Ślebodziński

Ś. p. Karol Pomianowski
(1874—1948)

Karol Pomianowski był jednym z najwybitniejszych i najbardziej zasłużonych hydrotechników polskich. Pierwsze studia odbywał w II gimnazjum klasycznym we Lwowie i po ich ukończeniu w roku 1894 wstąpił na Politechnikę Lwowską na Wydział Inżynierii. Absolutorium uzyskał w 1898 r. Studia politechniczne młody Pomianowski przeplatał zajęciami praktycznymi. Początkowo upodobał sobie prace drogowe i jako student-praktykant nabył doświadczenia na trasach kolejowych Kołomyja—Zaleszczyki i Przeworsk—Bacherz, a po uzyskaniu absolutorium pracuje, już w charakterze kierownika, przy budowie odcinka kolejowego Chabówka — Zakopane. Po ukończeniu tej pracy Pomianowski przystępuje do egzaminu dyplomowego i w 1900 r. uzyskuje tytuł inżyniera. Do 1901 r. pracuje nadal w terenie, ale czuje jednocześnie nieodpartą potrzebę pogłębienia swojej wiedzy i w tym celu wraca znowu na Politechnikę Lwowską, aby się poświęcić pracy naukowej. Od jesieni 1901 r. inż. Pomianowski czynny jest już jako asystent przy Katedrze Budownictwa Wodnego, a wkrótce potem zostaje mianowany konstruktorem przy tejże katedrze. W roku 1907 poruczono mu